

Rīgas Stradiņa universitātes Studiju un vides pieejamības vadlīnijas

1. Vispārīgie jautājumi

- 1.1. Ikvienam RSU darbiniekam savu iespēju robežās vajadzētu iedrošināt un sniegt atbalstu studējošajam ar funkcionēšanas ierobežojumiem, kas nosaka nepieciešamību nodrošināt tādu studiju vidi un procesu, kas nodrošinātu vienlīdzīgas iespējas iegūt augstāko izglītību.
- 1.2. Studiju process ietver daudzveidīgas darbības un aktivitātes (piem. lasīšana, rakstīšana, runāšana, klausīšanās, pārvietošanās u.c.), savukārt funkcionēšanas ierobežojumi, kas arī var būt ļoti daudzveidīgi (piem. kustību traucējumi, redzes traucējumi, kognitīvās uztveres traucējumi u.c.) būtiski ietekmē to veikšanu.
- 1.3. Pielāgojumi nenozīmē kādas speciālas atlaides studējošajiem ar funkcionēšanas ierobežojumiem, pazeminot prasības vai vērtējot atšķirīgi no studiju biedriem. Tās ir pietiekami vienkāršas darbības, kas veicamas bez sevišķas piepūles vai papildus izmaksām, taču palīdz studējošajam sasniegt mācību rezultātus, mazinot viņa funkcionēšanas ierobežojumu ietekmi uz studiju procesu. Šādiem pielāgojumiem ir jābūt neuzkrītošiem, bet efektīviem.

2. Vispārīgie pielāgojumi un ieteikumi

- 2.1. Vispārīgie pielāgojumi attiecas uz visiem studējošajiem, lai studiju process būtu apgūstams pilnvērtīgi un tiktu nodrošināts visiem vienādi pieejams;
- 2.2. Pārliecinieties vai nepieciešama palīdzība studējošajam ar funkcionēšanas ierobežojumiem pirms to sniegt;
- 2.3. Ja ir nepieciešams atbalsts studējošajiem ar funkcionēšanas traucējumiem, norādiet skaidru informāciju, pie kā vērsties, lai risinātu problēmas studiju procesā;
- 2.4. Studējošais ir atbildīgs par informēšanu par savu situāciju un vajadzību pēc studiju vides vai materiālu pielāgošanas;
- 2.5. Atsaucoties uz Studiju reglamentu I, studiju kursu apraksti un kursa literatūra studējošajiem ir pieejama pirms studiju kursa sākuma. Tas ļauj studējošajam iepazīties ar studiju kursa prasībām un laicīgi sagatavoties kursa norisei. Studiju kursa aprakstā iekļautā informācija ļauj studējošajam saprast un izvērtēt nepieciešamos pielāgojumus;
- 2.6. Studiju materiālus vai informāciju par tiem ievietojiet e-studijās vai paziņojiet par tiem laicīgi, lai studējošais spētu izvērtēt materiālu pieejamību un pēc vajadzības lūgt materiālus pielāgot;
- 2.7. Informāciju par studiju uzdevumiem, nodarbību aktivitātēm, pārbaudījumiem, starppārbaudījumiem un noslēguma pārbaudījumiem ievietojiet e-studijās vai informējiet par tiem laicīgi un konkrēti;

- 2.8. Ja nepieciešams, precizējiet studiju kursa uzdevumus, pielāgojiet mācību literatūras un uzdevumu formātu; nepieciešamības gadījumā paredziet laiku materiāla pārveidošanai citos formātos. (Audio, tekstastrādes formātā u.c.);
- 2.9. Skaidri nosakiet prasības un iesniegšanas datumus studiju kursu uzdevumiem (rakstu darbi, lasīšanas uzdevumi, u.c.). Īpaši studējošajiem ar funkcionēšanas ierobežojumiem, bieži ir vajadzīgs papildus laiks to veikšanai, precīza informācija ļauj plānot darbu;
- 2.10. Nodrošini vai iesakiet alternatīvas iespējas lekciju un nodarbību apgūšanā (prezentāciju izdrukas, lekcijas audio/video ieraksti, kopsavilkumi, citu studējošo konspekti, izdrukas palielinājumā u.c.);
- 2.11. Savlaicīgi nodrošini studējošo ar lekcijas izdales materiālu vai citām alternatīvām iespējām, kas palīdzētu apgūt lekcijas tēmu;
- 2.12. Mainiet telpu vai tās iekārtojumu, lai studējošais ar kustību traucējumiem varētu tai piekļūt;
- 2.13. Prezentācijās lietojiet kontrastējošas krāsas (piemēram, melna krāsa uz balta vai gaiši dzeltena fona) un tekstā lietojiet burtus ar samazinātu saplūduma efektu;
- 2.14. Ļaujiet studējošajam izvēlēties vietu telpā (atkarībā no redzes vai dzirdes traucējumiem var izvēlēties sēdēt tuvāk vai tālāk no docētāja);
- 2.15. Nolasiet skaļā balsī tekstu no tāfeles vai izdales materiāliem un atkārtojiet citu studējošo jautājumus un komentārus, ja tas palīdz studiju apguvei (docētājs, citi studējošie);
- 2.16. Runāto tekstu papildini ar rakstiskiem uzdevumiem un komentāriem, kā arī studiju procesā vairāk izmantojiet uzskates materiālus (fotogrāfijas, filmas);
- 2.17. Ļaujiet studējošajam lietot skaņas ieraksta ierīces, portatīvo datoru, planšeti vai citas ierīces piezīmju veikšanai (ja ierīces ir studējošā īpašumā, tās var izmantot mācību procesā);
- 2.18. Ļaujiet asistentam piedalīties mācību procesā un pārbaudījumu laikā (ja studējošajam ir asistents);
- 2.19. Papildus informējiet studējošo, ja tiek mainīts studiju grafiks vai nodarbības vieta;
- 2.20. Nodrošini klusumu nodarbību telpā (bez trokšņiem un citiem apkārtējās vides stimuliem).

3. Pielāgojumi e-vidē

- 3.1. E-studiju vidē tiek nodrošināta RSU interneta vietnes pieejamība (atbilstoši tīmekļa satura pieejamības vadlīnijām <https://www.w3.org/TR/WCAG20/>);
- 3.2. Prezentācijas un citi materiāli e-vidē ir pietiekami salasāmi, to burtu lielumu un krāsu ir iespējams mainīt, lai jebkurš studējošais, arī ar funkcionēšanas ierobežojumiem, varētu uztvert materiālā rakstīto un pielāgotu tekstu sev uztveramā formātā.

4. Pielāgojumi pārbaudījumos un eksāmenos

- 4.1. Ja ir nepieciešams, pirms pārbaudījuma rīkojat konsultācijas un/vai piedāvājat alternatīvas iespējas pārbaudījuma kārtošanai (rakstiski/ mutiski, papildus laiks - 150%, 200% no pārbaudījumam paredzētā laika, ko var noteikt individuāli, iepriekš vienojoties un ņemot vērā funkcionēšanas ierobežojumu smagumu un raksturu);

- 4.2. Studējošajam ir pieejama studijām atbilstoša vide, kā arī, ja nepieciešams, iespējas pārbaudījumu kārtot attālināti, specifisku palīglīdzekļu vai palīgtechnoloģiju pielietojumu izmantošana u.c.;
- 4.3. Lietojiet alternatīvus formātus un materiālus pārbaudījumos, piemēram, uzdevumi ierakstīti audio formātā; uzdevuma teksts uzrakstīts liela izmēra burtrakstā; atļaujiet lietot teksta lasīšanas ierīces (ja tādas ir studējošā īpašumā), izmantojiet iespēju ierakstīt atbildes audio formātā nevis atbildēt rakstiski, pagariniet pārbaudījuma laiku (var arī kombinēt dažādus pielāgojumus);
- 4.4. Pārbaudījuma laikā jānodrošina pietiekams un kvalitatīvs apgaismojums (vismaz 300 luksi vai papildus apgaismojums, ja tas ir nepieciešams);
- 4.5. Ja vajadzīgs, atļaujiet lietot papildus ierīces (datoru un citas elektroniskās ierīces rakstīšanai, braila displeju u.c.);
- 4.6. Ja vajadzīgs, atļaujiet pārbaudījumā piedalīties personīgajam asistentam vai interpretēt, paskaidrot uzdotos jautājumus;
- 4.7. Studējošais ar funkcionēšanas traucējumiem tiek uzraudzīts pārbaudījuma laikā tāpat kā visi studējošie, un studējošā pienākums ir ievērot iekšējos reglamentētajos dokumentos noteikto. Ja studējošais izmanto personīgās ierīces, akadēmiskajam personālam ir tiesības pārbaudīt tajā esošos failus un programmas pirms pārbaudījuma sākuma. Studējošajam ir pienākums pašam informēt par savu situāciju un individuālajām vajadzībām studiju procesā, lai spētu sekmīgi apgūt mācību vielu un piedalīties pārbaudījumos;
- 4.8. Pārbaudījumu veiksmīgai organizēšanai nepieciešams iepazīties ar Elektronisko pārbaudījumu organizēšanas vadlīnijām.

5. Specifiskie pielāgojumi

- 5.1. Studiju procesa sekmīgai apguvei studējošais lieto dažādu maņu kombinācijas. Kādas maņu sistēmas vai funkcionēšanas traucējumu gadījumā nepieciešams veikt specifiskus pielāgojumus:
- 5.2. **Redzes traucējumu gadījumā:** uztver gaismas vai burtu lieluma pielāgošanu un dažos gadījumos arī Braila rakstu.

Ieteikumi:

1. Iepazīstiniet ar sevi sarunas sākumā, lai studējošais zina, ka atrodaties telpā;
2. Sarunā vēlams verbāli uzsvērt galvenos sarunas punktus, jo neverbālu žestu uztvere ir atkarīga no redzes asuma;
3. Atļaujiet studējošajam lietot viņa rīcībā esošos palīglīdzekļus/ palīgtechnoloģijas (baltais spieķis mobilitātei, ierīces teksta palielināšanai, u.c.);
4. Dodiet tiešus norādījumus par darbībām telpā ("pa labi" vai "pa kreisi", "solis augšup" vai "solis lejup", informācija par šķēršļiem, piemēram, "krēsls pa kreisi" vai "kāpnes pēc trīs soļiem");
5. Ļaujiet studējošajam ieņemt ērtāko pozīciju telpā, lai viņš/viņa var redzēt, dzirdēt; ja iespējams, ļaujiet izmantot tausti dažādu priekšmetu/ materiālu izpētei;
6. Iepazīstiniet studējošo ar telpas vai laboratorijas iekārtojumu, liekot uzsvāru uz tuvākajām izejām un drošības aprīkojuma lokāciju;

7. Palīdziet studējošajam, marķējot ar kontrastējošu krāsu laboratorijas materiālus tā, lai tie ir viegli atšķirami/ identificējami.

5.3.Dzirdes traucējumu gadījumā: lasīšana no lūpām, zīmju valoda. Nedzirdīgo zīmju valoda ir komunikācijas sistēma, kurai raksturīga sava, no verbālās valodas atšķirīga gramatiskā struktūra. Minimālā nedzirdīgo zīmju valodas vienība ir žests jeb manuālā zīme, kas kalpo kā patstāvīga informācijas nesēja. (Manuālās zīmes materiālo struktūru veido vairāki komponenti: rokas forma, rokas stāvoklis, zīmes veidošanas vieta, kustība).

Ieteikumi:

1. Skatieties tieši uz studējošo runājot, pat ja klāt ir surdotulks;
2. Pārliecinieties, ka studējošais ir pievērsis Jums uzmanību, pirms uzsākat sarunu;
3. Runājiet īsus teikumus sarunvalodas skaļumā, precīzi artikulējot skaņas. Runājiet īsi un lēnākā tempā, izceļot teikuma atslēgas vārdus;
4. Paturiet prātā, ka tulkošanas process aizņem laiku, nav nepieciešamības steigties;
5. Papildiniet runu ar izteiksmīgu mīmiku un dabīgiem žestiem, ja tas ir nepieciešams emocionālās iedarbības pastiprināšanai;
6. Ja pieejams surdotulks, atļaujiet piedalīties studiju procesā.

5.4.Kustību traucējumu gadījumā

Ieteikumi:

1. Pārdomājiet lekciju/ nodarbību plānojumu un lokalizāciju - var būt nepieciešams ilgāks laiks, lai nokļūtu no mājām uz nodarbībām/ no vienas telpas uz otru telpu/ no vienas ēkas uz otru ēku (ja lekcijas nenotiek vienā vietā);
2. Organizējiet lekcijas ēkā, kur ir pieejamas labierīcības personām ar funkcionēšanas ierobežojumiem;
3. Nodrošiniet pieejamas lekciju un nodarbību telpas (piemēram, ja studējošais pārvietojas riteņkrēslā, jābūt atbilstošam manevrēšanas laukumam);
4. Ļaujiet studējošajam izvēlēties vietu telpā (tuvāk durvīm, tuvāk docētājam), pēc iespējas izmantojiet augstumā un platumā piemērotu galdu;
5. Atļaujiet izmantot studējošā rīcībā esošu planšetdatoru vai portatīvo datoru (ja studējošajam ir grūtības rakstīt);
6. Atļaujiet asistenta līdzdalību mācību procesā un pārbaudījumu laikā (ja studējošajam ir asistents);
7. Sarunā ar studējošo, kurš pārvietojas riteņkrēslā, nodrošiniet iespēju sēdēt viņam pretī (acu līmenī);
8. Studējošajam, kurš pārvietojas riteņkrēslā, ir svarīgi, cik stundu gara ir mācību diena, jo jāparedz laiks, kad studējošais var mainīt pozu un atgulties izgulējumu profilaksei. Atļaujiet un atbalstiet studējošo atpūtas laika un veida organizēšanu. Tas attiecas arī uz studējošajiem ar cita veida kustību traucējumiem, piemēram, hemiparēzi, kuri var nogurt mācību procesa laikā;
9. Pagariniet patstāvīgo darbu iesniegšanas termiņu vai plānojiet uzdevumu veikšanu pa daļām (atkarībā no studējošā funkcionēšanas ierobežojumu veida un apjoma);

10. Pagariniet pārbaudījuma laiku (ja nepieciešams, ietverot atpūtas pauzes). Studējošajiem ar roku funkcijas traucējumiem, pagarinot pārbaudījuma laiku, pārbaudījumu var sadalīt vairākās daļās vai dot iespēju kārtot pārbaudījumu mutiski vai rakstot datorā.

5.5. Mācīšanās traucējumu gadījumā (Disleksija, dispraksija, diskalkulija un citi)

Ieteikumi:

1. Ļaujiet studējošajam izvēlēties vietu pēc iespējas tuvāk docētājam (pirmajā rindā);
2. Prezentācijās var lietot disleksijas burtrakstu (<https://www.dyslexiefont.com/en/dvslexie-font/how-dyslexia-works>);
3. Lekcijas sākumā atkārtojiet iepriekšējā lekcijā runāto (atmiņas veicināšanai);
4. Iepļānojiet pauzes lekciju vai pārbaudījumu laikā, lai veicinātu uzmanības noturību;
5. Plānojiet īsākus, ātri veicamus uzdevumus nodarbībās un pārbaudījumos (piemēram, īsāki testi, bet biežāk semestra laikā);
6. Dodiet skaidrus norādījumus uzdevuma izpildei, informāciju sniedziet piemērotākajā veidā (rakstiski vai mutiski). Ja vajadzīgs, veidojiet īsas instrukcijas uzdevumos (maz teksta, vairāk attēlu);
7. Prezentācijās izmantojiet mazāk teksta, vairāk sniedziet informāciju mutiski;
8. Patstāvīgo darbu iesniegšanu plānojiet pa daļām, samazinot apjomu un atvēlot saprātīgu termiņu;
9. Lietojiet audio ierakstus rakstītā teksta vietā vai nolasiet skaļi uzdevuma nosacījumus, piemēram, pārbaudījumos;
10. Pagariniet pārbaudījuma laiku, lai veicinātu rakstiskās informācijas uztveri;
11. Ļaujiet pārbaudījumu kārtot mutiski, ja nepieciešams;
12. Ja studējošajam ir slikti salasāms rokraksts, ļaujiet rakstisko pārbaudījumu veikt datorrakstā;
13. Novērsiet dažādus traucējošus apstākļus apkārtējā vidē.

Funkcionēšanas ierobežojumu raksturojums

Redzes traucējumi

Sekojošie termini tiek izmantoti, lai raksturotu redzes traucējumus:

- a) Pilnīgs redzes zudums, neredzība jeb aklums - studējošais mācās, izmantojot Braila rakstu vai citus nevizuālus medijus.
- b) Daļējs redzes zudums - studējošais, kuram ir mazāk kā 20/200 redze funkcionējošajā acī vai arī redze ļoti ierobežotā laukā.
- c) Vājredzība - attiecas uz nopietnu redzes ierobežojumu tūlumā un uz redzi tuvumā.

Dzirdes traucējumi

Dzirdes traucējumi ierobežo valodas uztveri, saziņu ar citiem cilvēkiem, uztvert skaņas apkārtējā vidē. Nepieciešamie pielāgojumi ir atkarīgi no dažādiem faktoriem: vājdzirdības pakāpes, vecuma, kad parādījās funkcionālie traucējumi; valodas, ko lieto studējošais.

Sekojošie termini tiek izmantoti, lai raksturotu dzirdes traucējumus:

- a) Nedzirdība - dzirdes traucējums, kas ietekmē arī valodas apguvi, saziņai lieto prasmi lasīt no lūpām vai zīmju valodu.
- b) Vājdzirdība - dzirdes traucējums, kas ietekmē runas uztveri un patstāvīgu runu, ir saglabāta spēja apgūt ierobežotu vārdu krājumu.

Surdotulks - gan tieši, gan atgriezeniski tulko tekstus latviešu skaņu un zīmju valodā saziņā starp nedzirdīgu cilvēku un dzirdīgu cilvēku, izmantojot mutvārdu, vizuālās (manuālās) un rakstveida tulkošanas iemaņas, tulko lekcijas, uzrunas, kā arī citas mutiskas saziņas formas latviešu valodā un pārvalda vismaz vienu svešvalodu zīmju valodā.

Mācīšanās traucējumi

Mācīšanās traucējumi (piemēram, disleksija, diskalkulija, dispraksija) neurobioloģiskas izcelsmes problēma, kad cilvēka smadzeņu darbība vai struktūra ir atšķirīga, un tas ietekmē procesus, kas nodrošina runātās vai rakstītās valodas sapratni vai lietošanu. Šādas problēmas var rasties, ja ir grūtības ar klausīšanos, domāšanu, runāšanu, rakstīšanu, lasīšanu, pareizrakstību vai veicot matemātiskos aprēķinus. Tiek uzskatīts, ka cilvēkam ar mācīšanās traucējumiem ir grūtības apstrādāt informāciju, kas ietekmē normālu mācīšanās procesu. Parastākie mācīšanās traucējumi ir grūtības apgūt lasīšanu un rakstīšanu, līdz ar to var runāt par specifiskiem lasīšanas, rakstīšanas traucējumiem, diskalkuliju un valodas signālu (vizuālo un audiālo) apstrādes traucējumiem.

Sekojošie termini tiek izmantoti, lai raksturotu mācīšanās traucējumus:

- a) Disleksija- specifisks lasīšanas procesa traucējums: izpaužas, kā grūtības tekoši pazīt vārdus, nosaukt tos pa burtiem un saprast lasītā jēgu, kā arī problēmas ar pareizrakstību. Disleksijas

pazīmes ir grūtības iemācīties runāt, apgūt alfabētu un burtu skaņas, atcerēties skaitļus, datumus, faktus, lasīt, rakstīt un apgūt svešvalodas un veikt aritmētiskas darbības. Studējošajam ar disleksiju var būt problēmas ar telpisko uztveri, tāpēc viņš burtus uztver apgriezti vai jauca burtus vienā un tajā pašā vārdā. Kļūdainā lasīšana traucē izprast lasītā jēgu. Šiem studējošajiem dominē īstermiņa atmiņa, raksturīgi uzmanības noturības traucējumi, viņi jūtīgi reaģē uz apkārtējās vides stimuliem, rokraksts var būt slikti salasāms.

b) Dispraksija- grūtības plānot un koordinēt kustības (motorās plānošanas grūtības, piemēram, līdzsvara, pozas, rokas funkciju, mēles, žokļa kustības jeb runas apraksija u.c.).

c) Runas apraksija- traucējums, kas ietekmē runas plānošanu un izteikumu veidošanu. Šis traucējums ietekmē spēju veikt kustības ar žokli, lūpām un mēli, kas vajadzīgs, lai veidotu skaņas. Šāda persona labprātāk klausās, ko viņam saka, nekā pati kaut ko izsaka; persona pārmērīgi izmanto žestus, runu imitē tieši, mazāk improvizē un rada vārdus.

d) Diskalkulija- medicīniska diagnoze, ko raksturo grūtības veikt aritmētiskas darbības un tā ir saistīta ar smadzeņu disfunkciju.

Kustību traucējumi

Kustību traucējumi var būt sekas tādām saslimšanām, kā, piemēram, cerebrālā trieka, insults, galvas trauma, multiplā skleroze, artrīts, muguras smadzeņu bojājums u.c. Ierobežotas kustības var būt gan augšējā ķermeņa daļā, kad traucētas ir roku funkcijas (pilnīgi vai daļēji), kā arī apakšējā ķermeņa daļā un ir ierobežota pārvietošanās. Studējošais var izmantot mobilitātes palīglīdzekli, lai atvieglotu pārvietošanos (piemēram, spieķi, kruķus, rollatoru, riteņkrēslu u.c.).